

ANTAL TAMÁS

CONCHA GYŐZŐ

(1846–1933)

I. Életrajz

„Gróf Tisza István politikai eszméit vallotta magáénak. A konzervativizmus elkötelezett támogatója, mélyen hívő katolikus, akiben a későbbi baloldali rezsimiek a Ferenc József-i kor és a Horthy-rendszer egyik fő támaszát és ideológusát látták” – e szavakkal jellemezte *Concha* Győzöt munkásságának mai kutatója, *Koi Gyula*.¹

1846. február 10-én született a Veszprém vármegyei Marcaltón, a felmenői spanyol eredetű olasz családból származtak, az ősei Milánóból érkeztek Magyarországra, pontosabban Nagyszombatra a 18. század elején. Atyja *Concha* János, az Amadé grófi család számtartója (gazdatisztje), édesanyja *Járányi* Franciska volt.² Az Amadé a nagybirtokaik mellett gazdag családi magánlevéltárral is rendelkeztek.³

Előbb a pápai Szent Benedek Rendí Gimnáziumban, majd 1860 és 1864 között a győri Bencés Főgimnáziumban tanult, a katolikus neveltetés szellemi öröksége végigkísérte a későbbi életútján. Szerzetes tanárai közül számosan gyakoroltak rá hosszan tartó hatást: különösen *Vaszary* Kolos és *Horváth* Cirill József a történelmi előadásai által.⁴ A korabeli győri ifjúság általában is a történelem, a szépirodalom és a művészetek iránt mutatott érdeklődést, a városban számos 1848-as szellemiségű értelmiségi lakott. *Concha* egy nagyon változó korban nőtt fel: az 1860–61. évi birodalmi közjogi reformok enyhítették a német dominanciát a hazai középfokú és felsőoktatásban, benne az akadémiai jogászképzésben. A győri németiség sem volt magyarsággellenes a kultúrát tekintve, még ha szükségképpen politikailag inkább az osztrákokkal szimpatizált is.⁵

Concha Győző 1864 és 1869 között hallgatott és tanult jogot a pesti Magyar Királyi Tudományegyetemen, midőn már a magyar lett az elsődleges tanítási nyelv – igaz, némely professzor végül sosem tanulta meg e nyelvet –, a megindult politikai folyamatok, valamint a kiegészítés pedig egyre nagyobb lehetőséget adtak a motivált hallgatóknak bekapcsolódni a közéletbe. *Concha* Deák-párti nézeteket vallott, és részt vett a katolikus ifjúsági mozgalmakban is, a francia kortárs Charles de *Montalembert*et olvasta

¹ Koi 2011, 44. p. Lásd még: EGRESI 2009. ARCZT 2004, 111–127. pp.

² A *Concha* Győzöről írott életrajzokat és egyéb munkákat számba veszi: Koi 2013, 76–77. pp.

³ A marcaltói Amadé család levéltárának megmaradt része ma a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltárában az X 9301 jelzésű fondban található.

⁴ Koi 2013, 79–80. pp. 111–127. pp. Koi 2016, 2. p.

⁵ SZÓGI – SASHEGYI 2003, 171–172. pp. 192–193. pp.

– róla később írt is⁶ – a szabad egyház, szabad szellem eszméje jegyében; bár övele ellentétben az egyetemi ifjúság többsége a hazai római katolicizmus konzervatívizmusát akkor épp nem találta követendőnek. A kedvelt professzorai közé leginkább *Pauler* Tivadar, *Karvasy* Ágoston, *Wenzel* Gusztáv és *Kautz* Gyula tartozott, míg egy félévben a bécsi egyetemen az európai hírvé közigazgató, *Lorenz Stein* (egykorú magyar átiratban: Stein Lőrinc) szemináriumait látogatta előszeretettel.⁷ Az ő hatására, még részben a tanulmányai alatt *A municipális rendszer jelen állása Európában* címmel írt egy, az *universitas* által díjazott, terjedelmes pályaművet, ami a *Budapesti Szemlé*ben jelent meg. Ezzel alapozta meg a szakmai hírnevét.⁸

Az egyetem elvégzése után, 1869-ben *Horvát* Boldizsár, a dualizmus korának első magyar igazságügy-minisztere bírósági segédfogalmazónak nevezte ki a Pesti Királyi Táblára, ahol 1870-től már fogalmazóként tevékenykedett. Három és fél évet töltött ott el, mialatt köz- és váltóügyvédi oklevelet szerzett. 1870-ben néhány hónapig még gr. *Andrássy* Gyula gyermekeinek helyettesítő nevelője is volt a Bécs melletti Hetzendorfban.⁹

A kolozsvári tudományegyetem alapításakor, 1872-ben kezdődött el ismert pályája, miután az első professzorok egyikeként nyilvános rendkívüli tanárrá nevezte ki az uralkodó Erdély kulturális fővárosába. Az új egyetem karain feltűnően sok volt a húszas éveiben járó vezető oktató, mivel a fővárosból Kolozsvárra az idősebbek nem szívesen mentek el. E fiatalok közé tartozott *Concha* is a maga huszonhét évével. Jól mutatja az egyetemszervezés személyi háttérének nehézségeit, hogy csak a következő évben habilitált politikatantból Budapesten,¹⁰ addig tulajdonképpen a megfelelő képesítés nélkül töltötte be az állást. De ebben nem volt egyedül. A kolozsvári tanári karból számosan csak ideiglenesen tekintették a státuszukat, s a nem erdélyiek láthatóan a fővárosba való visszatérésüket fontolgatták: *Concha* is közéjük tartozott, hiszen a vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1873-ban a pesti jogi kar alkotmányi és közigazgatási politika tanszékére kiírt pályázatra benyújtotta a jelentkezését a szintén Kolozsvárra kinevezett *Korbuly* Imrével és *Pisztóry* Mórral együtt – ekkor még sikertelenül. A fővárosi egyetem *Horn* Edét támogatta volna, azonban az állást végül a későbbi igazságügyi reformer, az egyébként nagyváradi születésű *Szilágyi* Dezső tölthette be, aki 1889-ig oktatta a politikatant. (Érdekesség, hogy *Szilágyi* testvére, Ete viszont Kolozsvárott lett orvosprofesszor.)¹¹

Végül 1874-ben *Concha* nyilvános rendes tanári kinevezést nyert Erdély egyetemére, ahol e minőségében 1892-ig működött. Az 1882/83. és az 1889/90. tanévekben a jogi kar dékáni tisztét is betöltötte.¹² A főkollégiumi tárgyait rendszerint *Alkotmányi és közigazgatási politika* (ez volt a tanszéke elnevezése is), *Kormányzati és közigazgatástan*, *Közigazgatási politika*, valamint *Alkotmánytan* címen hirdette meg. Kéziratban fennmaradt egy kiskollégiumának tananyaga is: *Az államtan története a legújabb korban*,

⁶ CONCHA 1918. MONTALEMBERT 1864.

⁷ KOI 2013, 82–83. pp. KOI 2016, 3. p.

⁸ CONCHA 1869. GAZDA 1997, 102. p.

⁹ KOI 2013, 83–84. pp.

¹⁰ ECKHART 1936, 675. p. KOKOLY 2018, 521. p. 523. p.

¹¹ ANTAL 2016, 49–50. pp. ECKHART 1936, 533–534. pp. GAZDA 1997, 350. p.

¹² Almanach 1882/83, 15. p. Almanach 1889/90, I. 6. p.

különös tekintettel a sociologikus irányra.¹³ Ő képviselte a jogi kart Bolognában, az ottani egyetem alapítása nyolcszázadik évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi találkozóon 1888-ban.¹⁴ A kolozsvári közéletben részt vállalva az *Erdélyi Magyar Köz-művelődési Egylet* választott tagja, az *Erdélyrészi Nőiparegylet* alelnöke, valamint a thj. város törvényhatósági bizottságának tagja volt.¹⁵ „20 esztendő telt el Kolozsvárott s e 20 esztendő alatt ugyanazzal a munkás és önfeláldozó szeretettel küzdött és dolgozott az ő tágabb körű családjáért, az egyetemi ifjúságért s új szűkebb hazájáért, Kolozsvárárt és Erdélyért, mint amelyet *Politikájában* a társadalmi élet egyik legfőbb mozgató ereje gyanánt állított olvasói elé. [...] Már Kolozsvárott kibontakozott, Budapesten mindössze jobban szembeötlött tanári működésének az a jellemvonása, hogy hallgatóinak nemcsak az értelméhez, de a szívéhez is hozzáférni iparkodott. Érdeklődött tehát a sorsuk iránt; felkarolta törekvéseiket; figyelemmel kísérte pályafutásukat; a tehetségesebbek számára ösztöndíjakat eszközölt ki; tanulmányútjuk alatt felkereste őket leveleivel; megkövetelte, hogy leveleire válaszolva külföldi benyomásaikról beszámoljanak” – fogalmazott évtizedekkel később a nekrológiájában a barát és pályatárs *Erekly István*.¹⁶

1886-ban, tehát még a Kolozsvárott töltött évei alatt lett a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja,¹⁷ azonban 1892-ig kellett várnia, hogy a főváros egyetemére kerülhessen, és ott átvehesse a politika oktatását, miután *Szilágyiból* miniszter lett, Kerkápoly Károly pedig elhalálozott. A jogi kari dékán teendőit Budapesten az 1901/2. és az 1915/16. tanévekben látta el. Az egyetemi oktatás szabadságáról vallott vezérelvét hűen tükrözi az alábbi eset: amikor a jogbölcész *Pikler Gyula* tanításai ellen a sajtó hatására kisebb „forradalomra”, tüntetésre és tettelegességre került sor a tanteremben 1901-ben, a professzor védelmében a kar vezetői *Concha* indítványára mondták ki – noha egyébként személy szerint „nagy elvi ellentétek választották el Piklertől” –, hogy a tanszabadság elvét magukra nézve mindig kötelezőnek, a kar tudományos lelkiismerete és testületi becsületének ellenőrzése alatt álló értéknek tekintették, s ennek nyomán a rendezavarókat a kari tanács szigorú büntetésben részesítette.¹⁸

Végül 1900-ban lett a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává,¹⁹ majd 1914-ben igazgatósági, 1931-ben tiszteletbeli tag. 1913 és 1919 között az MTA II. (jogtudományi) szakosztályának elnöke, 1922 és 1925 között az akadémia alelnöke volt, ezzel párhuzamosan 1916-ban a Szent István Akadémia tiszteleti tagja, 1922-ben a másodelnöke is lett. 1903-ban udvari tanácsosi címmel tüntették ki, az évtől 1918-ig az országgyűlés Főrendi házában is tagsággal bírt, az 1927-ben Felsőház elnevezéssel újjáalakított arisztokratikus kamarában pedig a kormányzó által élethosszig kinevezettek sorába léphetett. A Kolozsvárról időközben Szegedre menekült Ferenc József Tudományegye-

¹³ VAJDA 2018, 467–468. pp. (A litografálva többszörözött kéziratot Ferencz Ákos nevű joghallgató jegyezte valószínűleg az 1881/82. tanév őszi félévében.)

¹⁴ CONCHA 1888b.

¹⁵ KOI 2013, 85. p. KOI 2016, 5. p.

¹⁶ EREKY 1935, 13. p.

¹⁷ A székfoglaló előadása címe: *Egyéni szabadság és parlamentarizmus Angliában*. In: CONCHA 1928, 478–510. pp.

¹⁸ ECKHART 1936, 644–645. pp.

¹⁹ A székfoglaló előadása címe: *A rendőrség természete és állása szabad államban*. In: CONCHA 1935, 120–165. pp.

tem a díszdoktorává fogadta 1927-ben. Ugyanattól az évtől az Országos Legfőbb Fegyelmi Bíróság munkájában is részt vett.²⁰

Az aktív évtizedek után *Concha* Győző 1928-ban vonult nyugalomba, miután ötvenhat évet töltött a katedrán. 1933. április 10-én hunyt el Budapesten.

II. Tudományos munkásság

Concha az egyik legtöbbet vizsgált hazai jogtudós a közigazgatás-tudomány művelői között.²¹ Ebből a szempontból talán csak *Ereky* István és *Magyary* Zoltán hasonlíthatók hozzá – akik tulajdonképpen a szakmai utódai voltak – az 1945 előtti pályatársak közül. Emblematikus alakja a 19. századi pozitivisták közigazgatástannak és az idealisztikus államelméletnek,²² ami egyben a történeti alkotmány feltétlen tiszteletével párosult, ugyanakkor a külföldi hatások szintén jelentősek voltak a szemléletében: elsősorban a francia és a német, de fogékonyságot mutatott az angolszász irodalom felé is. A német hatás dominanciája kézenfekvő: a közép-európai jogi tudományosság nyelve abban a korban egyértelműen a német volt, s miként már említettük, *Concha* az akkori legjelentősebb osztrák szaktekintélyek közül *Steint* személyesen hallgatta.

Ismert publikációinak száma meghaladja a százötvenet. Főművei – utólag tekintve – mindenképpen a politikatannal összefüggésben kiadott tankönyvei, egyszersmind kézikönyvei. E szűkebb tudományterület és diszciplína a maga korában a magyar és az összehasonlító alkotmány- és közigazgatási jog mintegy összefoglaló neve volt, erőteljes államelméleti háttérrel; tehát nem a mai értelemben vett politológiát jelentette. A dualizmus első harmadában ennek a legfontosabb művelői – *Concha* tudóstársai – közül itt *Kautz* Gyulát, *Kerkápoly* Károlyt és *Szilágyi* Dezsőt emeljük ki.

Concha Győző tanításainak sokszorosított változata először valószínűleg 1884-ben jelent meg *Közigazgatástani előadásai* címen Kolozsvárott,²³ majd az ottani oktatói munkásságának betetőzéséként 1891-ben a helybeli Joghallgatók Segélyező Egylete megjelentette az általa előadott, de eredetileg a hallgatók által rögzített tananyagot *Politikai jegyzetek* címmel.²⁴ Ez tekinthető az első kiadásnak. A következő *Politikai jegyzeteket* két könyvben: *Alkotmánytan és társadalomtan*, valamint *Közigazgatástan* felosztásban először 1893-ban tette közzé nyomtatásban *Politzer* Zsigmond cége immár Budapesten, *Semsey* Kálmán joghallgató közreműködésével.²⁵ Mindez nem volt szokatlan: gyakran előfordult, hogy a professzorok előadásait technikailag a hallgatók foglalták írásba; inkább abban létezett eltérés az oktatók között, hogy melyikük formált ezekből a feljegyzésekből szabályos tankönyvet, s melyikük elégedett meg azzal, hogy a vizsgázók csak öntevékenyen, kézírásban és litografálva többszörözték az órai jegyzeteiket

²⁰ KOI 2013, 75. 85–87. pp. KOI 2016, 5. p.

²¹ Összefoglalást ad KOI 2011, 44–45. pp.

²² EGRESI 2009, 79–80. pp.

²³ KOI 2016, 10. p.

²⁴ CONCHA 1891a.

²⁵ CONCHA 1893a. CONCHA 1893b.

egymás között (az utóbbiakhoz tartozott pl. *Szilágyi Dezső*²⁶). E két kiadás volt az előzménye *Concha* klasszikusnak tekintett nagy műveinek.

Ugyanis a ma is etalonnak számító saját tankönyvei a századfordulón jelentek meg *Politika* főcímmel három kötetben: kettő az *Alkotmánytan* (1907) és egy a *Közigazgatástan* (1905) tárgyköréből a jogi szakkiadónak tekinthető *Grill Károly* vállalatánál. Az előbbinek már volt egy 1895. évi kiadása is, az 1907. évi annak az utányomása érdemi átdolgozás nélkül; az utóbbi szintén kétkötetesre volt tervezve, de a második – a közművelődési és szociálpolitikai közigazgatásról szóló – tudomásunk szerint végül nem készült el.²⁷ A kötetek tárgymutatóit egykori tanítványa, a későbbi büntetőjogász professzor, *Bernolák Nándor* készítette.

A politikatan két fő komponensének a viszonyát s ezzel az általa művelt jogágak lényegét találóan így összegezte az 1905. október 29-i keltezésű előszavában: „*nem szükséges kiemelnem, hogy Közigazgatástanom Alkotmánytanomra támaszkodik, nevezetesen annak végrehajtható hatalmi részére. Hisz a közigazgatás semmi egyéb, mint az alkotmány gyakorlata. Minden nemzet alkotmánya annyit ér, amennyit közigazgatása megvalósítani bír. Ami az alkotmány kitzúzte célból a közigazgatás által valósággá lenni nem tud, az vagy általában utópia, vagy az illető nemzet gyengeségének jele. Abban a hitben írtam munkámat, hogy századunk teljes kifejtésre juttatja a közigazgatást, neki az empiria, a tapogatózás helyett az emberi közület belső törvényein nyugvó tudományt adva alapul. Az a meggyőződése, hogy a nemzeteket a szocialisztikus kényszerzubbonytól csak az ilyen, az egyetemes emberi eszmétől minden rendű ember irányában egyenlően áthatott, a szabad egyént kiegészítő, vele összeműködő, tevékeny közigazgatás mentheti meg.*”²⁸ Nem véletlen, hogy a fél évszázaddal későbbi népi demokratikus államigazgatás-tudomány igencsak fenntartásokkal kezelte a dualizmuskori nézeteit.²⁹

A saját tudománytörténeti korszakát tekintve az egyik vita idehaza a körül zajlott, hogy a nemzeti közigazgatás-szervezés a reál- vagy a provinciál-rendszerben oldható-e meg a leghatékonyabban. Röviden: az előbbi a szakfeladatokból kiinduló és elsősorban az azokhoz igazított modern szervezési elméletet jelentette, s a miniszteri (parlamentáris) felelősséggel teoretikusan könnyen összeegyeztethetőnek bizonyult, az utóbbi viszont inkább az államigazgatás történetiségét vette alapul, megengedve, hogy az eltérő földrajzi területeken a szakfeladatok ellátása eltérő (lokális) közigazgatási struktúrában vagy éppen azon kívül valósuljon meg még a nem föderális államokban is.³⁰ *Concha* a tankönyveiben a konzervatív irányzat, a „*provinciál-rendszer*” híve volt – ebben szemben állt *Steinnel* –, ami logikusan következett a történeti alkotmány iránti tiszteletéből, ez ugyanis még az unitárius jellegű parlamentáris államokban is lehetővé, szükségszerűvé tette a területiális különbözőségeket, főként a polgári átalakulás időszakában. Ezek szellemében, a törvényhatósági reformtervek bírálatánál, összességében a vármegye önkormányzati jellegének megőrzése mellett tört lándzsát, bár jelezte, hogy abban a kormány által kinevezett s a választott tisztviselőknek – a megfelelő hatáskörelosztást

²⁶ ANTAL 2016, 231–542. pp.

²⁷ CONCHA 1895. CONCHA 1907a. CONCHA 1905.

²⁸ CONCHA 1905, III. p.

²⁹ LŐRINCZ – NAGY – SZAMEL 1976, 395–398. pp.

³⁰ CONCHA 1893b, 5–10. pp. CONCHA 1905, 22–32. pp. Vö.: ANTAL 2016, 294–298. pp.

biztosítva – egyaránt helyük volt, illetve hogy léteztek olyan szakigazgatási feladatok, amelyek önkormányzati keretek között nem valósíthatók meg.³¹

Bár szokatlan lehet a mai olvasónak, de a hatalmi ágak elválasztásának akkori elméletében a komplex közigazgatási intézményrendszer helyének kijelölése nem volt annyira határozott, mint napjainkban. Túrte ugyanis a vitát, hogy egyértelműen a végrehajtó hatalom része-e, vagy bizonyos mértékben azon kívül álló-e – különösen a provinciál-rendszerekben? Mindenesetre *Concha* találoán fogalmazott, midőn ezt írta: „nem a magán-, nem a büntetőjog, hanem a közigazgatás által válnak a népek tulajdonkép[p] szabadokká. Egy nép, melynek magán- és büntetőjogi intézményei a szabadságnak megfelelőnek, nem szükségkép[p] szabad, mert lehetnek oly közigazgatási intézményei, melyek a polgárokat magán- és büntetőjogi politikai szabadságuk dacára is függökké, korlátozottakká, tehetetlenekké teszik. Az alkotmány általános elveit a közigazgatás viszi keresztül; azon alapjogok, melyek az alkotmányban ki vannak mondva, mint a vallás, sajtó, egyesülés, pályaválasztási szabadság, tulajdon szentsége, mind a közigazgatásra várnak, és ettől függ, vajon biztosítatik-e valóban az egyesek részére a szabad mozgathatóság vagy nem?”³² A 20. századi baloldali diktatúrák tanulságai bizonyítják, mennyire igaz az előbbi állítás.

A hatalmi ágak megosztása és ugyanakkor az államegység (szuverenitás) egyben tartása számára egyfajta kollektív bölcsességet, morálisan demokratikus szintézist jelentett: „az erkölcsi erő véghez bírja vinni, hogy az egyes államhatalom, parlament, államfő, minisztérium fizikai és jogi erejét önmaga mérsékelje, korlátozza, valahányszor azt az egésznek, az államszemélyiségnek összhangja megkívánja; véghez bírja vinni, hogy a szuverén akarat külön folyamatai, a törvényhozás, végrehajtás és az államfői irányzás, megtartva jogi önállóságukat és elkülönültségüket, az államszemélyiség mozzanataivá simuljanak egybe.” Ebből következett a parlamentarizmus 19. századi elmélete: „lényege abból áll, hogy a parlamentnek rendszerinti fölénye dacára az államfő és a végrehajtás fölött, az államhatalmak jogi külön váltsága és önállósága fenntartatik, de úgy a parlament fölénye, mint a többi államhatalmak önállósága az állam eszméjétől irányzott erkölcsi erő fensőbb hatalma alatt állónak ismertetik el.”³³ Jellemzője volt *Conchának* – legalábbis az első világháború előtt –, hogy a szabadelvű államot egyfajta mesterséges, szubsztantív lénynek látta, amelynek önálló cselekvő ereje van, s az individuumhoz hasonlóan tud tenni jót vagy rosszat. „Az állam eszmei valami, eszmei céljánál, eszmei léténél fogva” – fogalmazott a bevezető egyetemi előadásában, amelyet Kolozsvárott 1872-ben tartott,³⁴ s a működése középpontjába egy életlen át mindenek a tanulmányozása került.

Fiatalon, 1877-ben tette közzé a közigazgatási bíráskodásról írott monográfiáját, ami az életművének szintén kiemelkedő darabja. Az e tárgyban magyar nyelven keletkezett első könyvek egyike, európai kitekintésből kiindulva – hiszen ekkor e *iurisdiction*óról a jövedéki bíráskodás kivételével hazánkban még nem igazán lehetett beszélni (az állandó magyar pénzügyi közigazgatási bíróságot *de jure* csak 1883-ban hozták létre).³⁵ *Concha* alaposan elemezte a felmerülő kérdéseket s a pozitív jog által adható válaszokat, de azt is,

³¹ CONCHA 1914. CONCHA 1891. CONCHA 1881.

³² CONCHA 1893b, 93. p.

³³ CONCHA 1892, 24. p.

³⁴ CONCHA 1872 (= CONCHA 1928, 113–129. pp. az idézet: 120. p.).

³⁵ STIPTA 2019, 11–58. pp. CONCHA 1878.

hogy dogmatikailag valójában minek tekintendő a közigazgatási bíraskodás, az egyén jogainak védelmében hol a rendszertani helye, mert a jogrendszerbeli elhelyezése még ugyancsak vitatott volt.³⁶ „*Eme controversiák sarkpontja a közigazgatási bíraskodás gyakorlására hivatott bírói személyzet, e személyzet ítélkező hatalmának terjedelme és minősége körül forog. Az a kérdés, a rendes bíróságok vagy külön bíróságok, egyáltalán bíróságok, a közigazgatástól különböző közegek ítéljenek-e, a közigazgatási bíraskodás kiegészítő részét képezi-e az administrationnak, és ennél fogva annak a közigazgatási szervezetbe illesztve, vagy melléje, föléje kell-e állítva lenni; fellebbezési avagy csak cassatorius természetű, bírói avagy arbitrarius természetű legyen-e a közigazgatási bíróságok ítélkező hatalma*” – összegezte a felmerülő alapvető problémákat,³⁷ amelyek Magyarországon máig aktuálisak.

A közigazgatás kontrolljának éppen a 19. században alakultak ki és rögzültek a közjogi módozata Nyugat-Európában is. Legelőbb Angliában, ahol már a 18. század második felében megvalósult a *contentieux* eldöntésének célszerű módja a 15. század óta létező békebírákhoz telepítve ezt a hatáskört, miáltal nem a bírósági szervezethez került ugyan, hanem a közigazgatáson belül maradt, de olyan állami szervek által gyakorolták, amelyek évnegyedes rendszerben, a királyi utazóbírákhoz hasonlatosan működtek. A francia megoldás I. Napóleon korától kezdve szintén a közigazgatási szervezeten belül hagyta e jogviták feloldását, de létrehozott ehhez egy speciális országos szervet, az autonóm jogállású Államtanácsot, a Német Császárság tagállamaiban pedig az 1880-as évektől sorra alakultak a rendes törvénykezési szervezettől is elkülönülő, *sui generis* közigazgatás bíróságok, bár birodalmi szinten a weimari alkotmányig vártak vele.³⁸

Concha helyesen látta, hogy az állami és a törvényhatósági adminisztráció praktikus ellenőrzésén túl a *közjogi bíraskodás* különböző liberális intézményeinek egy magasabb rendű közös céljuk is volt: az egyén és a szuverén államhatalom viszonyának átértékelése, az önmagát korlátozni tudó, „etikus államban” az individuum új típusú védelme. Ekként összegezte okfejtése eredményét: „*a közjogi bíraskodás hiánya a modern parlamentáris államra egy jelentőségű nemcsak ezen alakjának szükségkép[pen]i felbomlásával, hanem belső magvának is a társadalmi uralom azon niveaujára való süllyedésével, amely oly hátrányos színben különbözteti meg az ókor respublicáit a modern államban erkölcsileg egyvedül lehetséges uralomtól.*”³⁹

Szintén a kolozsvári időszakában foglalkozott az akkor hatályos „mintaalkotmányok” elemzésével: a belga, az észak-amerikai és az angol közjogi berendezkedéssel. 1884-ben adta közre az *Újkori alkotmányok* első, majd négy évvel később a második kötetét az MTA könyvkiadó bizottsága gondozásában.⁴⁰ E bizottság azt a célt tűzte ki még 1872-ben, hogy a nyugat-európai tudományos fejlődést hazai szerzők fordításában, feldolgozásában ismertesse meg az érdeklődő magyar olvasóközönséggel. Ezt a közjogi intézmények terén Concha azzal támogatta, hogy a fejlettebb államberendezkedéseket bemutatandó írt részletes elemzést az említett országokról: „*megkönnyíteni a külföldi intézmények ismeretét annyi, mint a politikai vitába és elhatározásba nagyobb közönségnek s*

³⁶ STIPTA 1998, 141–149. pp.

³⁷ CONCHA 1877, 109. p.

³⁸ RUSZOLY 2011, 509–510. pp.

³⁹ CONCHA 1877, 122–123. pp.

⁴⁰ CONCHA 1884. CONCHA 1888a.

ez által szélesbörű megítélésnek utat nyitni.” Ezzel arra utalt kritikai éllel, miszerint a nyugati mintákra történő hivatkozások gyakran parttalanokká s ellenőrizetlenekké váltak a magyarországi politikai érvelésekben, s így csak egy értelmiségi kisebbség fegyverei voltak a többséggel szemben.⁴¹

Ami a brit alkotmányt illette: „az angol közjog egyes határozmányai az egész művelt világ közkincsévé lettek, elemi fogalmaink közé tartoznak s ezen elemi, dogmatikus formájukban forognak közközben. [...] aminthogy az angol közjog már egy század óta oly funkciót kezd az emberiség közjogi életében teljesíteni, aminőt a magánjogiban a római végez évezredek óta” – indokolta a témaválasztását a második kötet előszavában.⁴² Ugyanakkor nem csupán az egyes jogintézmények tételes bemutatását végezte el, hanem arra kereste a választ, hogy azok miért alakultak, formálódtak a szigetországban olyanokká, amilyenekké. Sajátos ellentétet vélt felfedezni az angol praktikus jogalkotás gazdagsága és az ottani közjogelmélet hiányosságai között: itt világlik ki, hogy a magyar közjogszemlélet – minden ellenkező állítással szemben – jóval több volt tartalmilag, mint a hatályos jogszabályok, normák pusztán logikai, pozitivistá rendszerezése.⁴³

Azonban Concha a brit és a magyar történeti alkotmányok között nem vallott lényegi azonosságot, csupán az azonosság kívülről tekintett látszatát ismerte el. „A nemzeti egység hiánya nálunk, annak erőteljessége, az egész világot átfogó ereje az angoloknál, alkotmányunk negatív szabadsága, s az angolokénak gyümölcsöző hatalma kirívó ellentétet képeznek. Mi nemzeti létünkért, a pusztá életért küzdünk, azok számos nemzetét tartják kezükben, mi 48-ban emelkedtünk a Széchenyi által polgári létnek mondott színvonalra a kiváltságok világából, Anglia századok óta nem csak a politikai [n]ép, úgy a társadalmi, az egyéni szabadság hazája; nekünk ma is alig van polgári középosztályunk, Angliának ez alkotja erejét; de mit folytassam a külső hasonlóság dacára a legnagyobb belső idegenséget igazoló tények előszámítását” – fogalmazott egy másik fiatalkori művében, amelyben 18. századvégi magyar gondolkodók, főként Barits Adalbert és Aranka György nézeteit elemezte.⁴⁴ Az 1790-es évek hazai politikai reformeszméi egyébként összességükben is az elmélyült historikus érdeklődése tárgyát képezték.⁴⁵

Mintegy folytatva az előbbi témát, részletesen tanulmányozta br. Eötvös József elméleti munkásságát is, pontosabban *A XIX. század uralkodó eszméi* című állambölcseleti főművének külhoni hatásait, amely még 1851-ben jelent meg magyarul és németül egyaránt, s maga a szerzője küldte el a példányait a nyugat-európai kortársakhoz. Concha az Eötvös család levéltári iratai alapján sorra vette és alaposan megvizsgálta a reflexiókat: *Montalembertét*, *Hammer-Purgstallét*, *Mittermaierét*, *Raumerét* és *Radowitzét*,⁴⁶ majd *Fallmerayerét*, *Laboulaye-ét*, *Cherbuliez-ét* és *Bluntschliét*,⁴⁷ tovább-

⁴¹ CONCHA 1884, V–IX. pp.

⁴² CONCHA 1888a, IX. p.

⁴³ Uo. X–XI. pp.

⁴⁴ CONCHA 1880, 33–34. pp.

⁴⁵ CONCHA 1885.

⁴⁶ C. de Montalembert (1810–1870) francia politikus, történész, publicista, az MTA kültagja; J. von Hammer-Purgstall (1774–1856) osztrák orientalista és diplomata, az Osztrák Tudományos Akadémia első elnöke; C.J.A. Mittermaier (1787–1867) német jogtudós, liberális politikus, több egyetem díszdoktora, a frankfurti Alkotmányozó Nemzetgyűlés tagja; F.L.G. von Raumer (1781–1873) német történész, politikus, akadémikus, a frankfurti Alkotmányozó Nemzetgyűlés tagja; J.E.C.W. von Radowitz (1797–1853) porosz államfőfi, külügyminiszter, a német egységmozgalom támogatója.

bá egy anonim bírálatot, amely a *Die Grenzboten* című német folyóiratban jelent meg 1854-ben, s feltehetően a szerkesztők, Gustav Freytag és Julian Schmidt tollából származott. A személyes szakmai tiszteleten túl Eötvös államfilozófiai jelentősége abban mutatkozott meg Concha Győző számára, miszerint „az új Magyarország [a] képviselői, felelős miniszteri rendszerével, önkormányzatának elhelyezésével, nemzetiségi politikájával Eötvös agyában nyert először világos képet csakúgy, mint ahogy tőle származtak az újabb szövetségi viszonyunknak Ausztriával az első gondolati körvonalai, melyekből Deák, a jogász s Andrássy, a politikus a szövetségi intézményeket kiformalták.”⁴⁸ De egyetértett az egykori vallás- és közoktatásügyi miniszterrel a francia történelmi liberalizmus bírálatában is: „a liberálizmus képzetéhez, ha e jelszónak értelmét valamelyest körvonalazni akarjuk, mindenki önkéntelenül is az embernek, az egyénnek bizonyos önrendelkezését gondolja az államon, a társadalmon belül, igaz, ki többet, ki kevesebbet. Már pedig a francia forradalom megtagadja ezt a vallás tekintetében, midőn laikus vallását, laikus jótékonyágát, laikus tanítását kényszeríti az egyes polgárokra, de megtagadja a világi élet tekintetében is, midőn a többségnek korlátlan, önkényes hatalmat ad, midőn a vitatkozást, az értelmi meggyőzést kizárja s a terrorizmust alkalmazza a törvényhozó gyűlés tanácskozmányaiban s a közigazgatásban, és a személyes szabadságot, az egyéni tulajdon szentségét, a tanítás szabadságát lábbal tapodja. Eötvösünk nagy munkája, »A XIX. század uralkodó eszméi« főleg ennek bizonyításával foglalkozik.”⁴⁹

E könyvét később *Wlassics* Gyula különösen nagyra értékelte mondván, Concha volt az első a hazai szakirodalomban, aki Eötvös államelméleti munkáit tudósi alapos-sággal dolgozta fel. „Nemcsak az az érdeme Conchának, hogy Eötvös nagy művének gondolatait bő elemzésben részesítette, de érdeme az is, hogy a külföldi méltatók munkásságát is külön tanulmányban feldolgozta, és az akadémiai pályázat útján elérhető művel is lehetővé akarta tenni Eötvös gondolatainak népszerűsítését” – mondotta *Wlassics* a hetvenedik születésnapjára. És valóban: a neves előd életművével más keretekben is foglalkozott Concha,⁵¹ mondhatni: Eötvös emberi és alkotói nagyságának elkötelezett hirdetőjévé vált.

A választójog intézményei önállóan különösen a 20. század elejének politikai áramlatai nyomán foglalkoztatták. Az 1906-ban és 1907-ben közzétett tanulmányaiban – az előző évi honi alkotmányos válság tanulságaitól s az új kormányprogramtól indítva – a reformok lehetséges irányait vonta vizsgálat alá, különösen az akkor már Európaszerte hangoztatott, de csak Franciaországban és a szövetségi szinten Németországban létező általános választójog előnyeiből vagy hátrányaiból kiindulva. A nemzetközi megosztottságot Concha így jellemezte: „az angolnak nem kell, mert az emberi minőségéből (manhood) nem látja igazolhatónak, a német megvan irányában oszolva, csak a francia csinált belőle bálványt, amely előtt a nemzetnek, úgy államának, mint társa-

⁴⁷ J.P. Fallmerayer (1790–1861) osztrák orientalista, publicista, az etnogeográfia képviselője; É.R. Lefebvre de Laboulaye (1811–1883) francia jogtörténész, politikus, szenátor, az MTA tiszteleti tagja; A. Cherbuliez (1795–1874) svájci filozófus, teológus, a genfi egyetem tanára; J.C. Blunischli (1808–1881) svájci–német jogfilozófus, nemzetközi jogász, politikai író.

⁴⁸ CONCHA 1908, 75. p.

⁴⁹ CONCHA 1904a, 15. p.

⁵⁰ WLASSICS 1916, 148–149. pp. Lásd még: KARÁCSONY 2019.

⁵¹ CONCHA 1918.

dalmának imádatban kell leborulnia.” Kifejezetten óvatosságra intett, „mert az általános választójogot józanul csak a nemzet érdekében lehet követelni”⁵²

Végkonklúziójában a liberális eszmék teoretikus jellegével szemben a realitásnak adott elsőbbséget – tekintve, hogy bár Magyarország egységes állam volt a közjogi struktúrájában, de benne a nemzetiségek magas számban és nagy területen helyezkedtek el. Ezért egyelőre a korlátolt választójog fenntartását látta lehetőnek az „etnikus állapotainkra” figyelemmel: „politikánknak, ha magyar akar maradni s mint ilyen hódítani, a liberális elvet csakis nemzeti irányának alárendelve szabad zászlajára írnia, az általános választójog elvét már ennél fogva, nem is nézve a szociális állapotokat, el kellett vetnem, mert ez, éppen ellenkezőleg, a liberális elvnek, vagyis az országban lévő egyének politikai szabadságának és egyenlőségének rendeli alá a magyarság hegemoniáját, a magyar népnek nemzeti, politikai fennmaradását.”⁵³ Mindez szorosan illett a történelmi alkotmányunk történetiségébe fektetett bizalomba, ami *Concha* számára is a legfontosabb közjogi vezérelvet jelentette, „mert a magyar hegemonia és ennek külső teste, a magyar állam egy évezredes erkölcsi tény és érték. Erkölcsi érték, mert az emberiség haladásának kipróbált tényezője. S ha erkölcsi érték a nemzet nem magyar tagjainak egyéni szabadsága, jogi egyenlősége is, ennek nem szabad soha a magasabb erkölcsi értéket, a magyar nemzet hegemoniáját veszélyeztetni. Ezt a nagy erkölcsi tényt és értéket csak a magyarság saját hitványsága szüntethetné meg, amelynek folytán egy más derekabb nemzet hegemoniája alá kerülne, avagy abba egyenesen belé olvadna, de semmikép[p] sem szüntetheti meg a keblében élő nem-magyar népeknek pusztá vágya ez erkölcsi tény hatalma alól menekülni.”⁵⁴ Az 1912-ben a *Magyar Jogászegylet* rendezvénysorozata keretében tartott előadásában e nézeteit még határozottabban képviselte.⁵⁵ E téren szintén igaz, hogy a 20. század szolgált bizonyítékkal konzervatívnak tetsző véleménye helyességére.

A jogtudomány európai szintű művelésére bizonyosság az is, hogy milyen nagymértékben ismerte korának társadalomtudósait. A *Lorenz von Steinnel* való szakmai kapcsolata már utaltunk, ami azonban nem csak tisztelegés volt az osztrák mester előtt, de egyre inkább kritikus hangnemre váltott, ahogyan *Concha* is megalapozta a maga reputációját. Különösen *Steinnel* a szocialisztikus mozgalmakkal összefüggő, megengedő álláspontját nem tudta osztani; ezt a hasonló hazai jelenségek esetében is kifejezésre juttatta. Mindenesetre számos művében törekedett ismertetni a bécsi professzor különböző nézeteit.⁵⁶ De jól ismerte *Rudolf Gneist* munkásságát is, akiről tanulmányzámba menő emlékbeszédet tartott az MTA teljes ülésén (1898); a testületnek az 1895-ben elhunyt tudós egyébként a külső tagja volt.⁵⁷

Concha a magyar pályatársak emlékezte előtt is tisztelgett; például *Pulszky Ágostot* és a természettudós-polihisztor *Brassai Sámuel*t hasonlóképpen méltatta – szintén az akadémián felolvasott nagy ívű előadásaiiban (1906, 1899).⁵⁸ Mondott laudációt, nekro-

⁵² CONCHA 1906a, 642. p.

⁵³ Uo. 680–681. pp.

⁵⁴ CONCHA 1907b, 14. p.

⁵⁵ CONCHA 1912a.

⁵⁶ CONCHA 1928, 130–143. pp.

⁵⁷ CONCHA 1898.

⁵⁸ CONCHA 1906b. CONCHA 1904b. Vö.: CONCHA 1928, 421–477. pp.

lógot Lechner Ágost, Hajnik Imre, Pulszky Ferenc, Jászi Viktor, Királyfi Árpád, Láng Lajos és Némethy Károly felett is.⁵⁹ Természetesen nem mindenkiről volt minden tekintetben emelkedett a véleménye, aminek olykor hangot is adott – a kellő tisztelet megtartása mellett. Így az egykor a fővárosi egyetemi katedráért folytatott versenyben (1874) győztes vetélytársában, Szilágyi Dezsőben nem a tudományos államtani bűvárlatokra képes jogtudóst, hanem inkább az államot tettvágyból megismerni akaró rendkívüli elmét látta.⁶⁰

A kortársai iránti tisztelet másik formája a *recenziók, bírálatok* közzététele volt. Számos szakirodalmi műről osztotta meg a gondolatait az olvasóközönséggel. Ezen írásai egy részét utóbb össze is gyűjtötték két kötetben, az MTA kiadásában, *Hatvan év tudományos mozgalmai között* címmel (1928, 1935). Találhatók bennük önálló bírálatok Kuncz Ignác, Nagy Ernő, Polner Ödön és Révai Mór könyveiről.⁶¹

Az 1789-ben kezdődött francia forradalom következményeit általában talminak tartotta, mivel a szabadság, egyenlőség, testvériség triásza a gyakorlatban nem a polgárok egyéni szabadságát eredményezte, hanem csupán egy új társadalmi megosztottságot hozott létre: „*a papság és nemesség uralma helyére a gazdagok uralma lépett.*” De Concha elvetette úgy a korai szocialisztikus gondolkodók tanait (pl. *Saint-Simon*), mint *Marx* társadalomkritikáját is.⁶² Azonban az egyház szociális érzékenységének fontosságát nem vitatta, miként magában a keresztény vallásban látta azt a magasabb rendezőelvet is, ami a jog által átfogott társadalmi mechanizmusok felett állt. „*Keresztény hitünknek világtörténeti nagy hatása elsőbbben is abban állott, hogy minden hatalomnak egyesülését az államban felbontotta. A jogot, az emberséget külső hatalommal gondozó állam mellé az egyházat állította, amelyhez az egyes az isteni kegyelmen kívül benső lelkiismerete, egyéni akarata által tartozik. Az egyház nemcsak tisztán lelki, természetfölötti eszközei által különbözött a pogány államtól, de az által is, hogy tagjainak benső, szívbeli lelki közreműködését követelte, főképpen azonban azáltal, hogy minden emberi lélek végtelen becsétől volt áthatva*” – foglalta össze az ókori „pogány” és a kereszténység morálján nyugvó államelméletek közti alapvető eltérést.⁶³ Azt vallotta, hogy a társadalom akár rendekre, akár osztályokra történő tagozódásánál magát az egészet kell vizsgálni ahhoz, hogy megérthessük az állam és az egyház feladatait, szerepét az együttélés biztosításában. Ehhez azonban nézete szerint „*el kell oszlatnia a ködöt, melybe társadalmunk való viszonyait a szociáldemokrácia hívei a nagy ipari termelésű, kifejlett osztálytagozatú társadalmak irodalmából kölcsönzött elméleteikkel s izgató jelszavaikkal burkolták, és melyekkel azok békéjét megbontottak.*” A végkonklúziója az egész életművét jellemzi: „*csak a munkás felebaráti szeretet teszi a köznek egyetemes fejlődését lehetségessé. Ezért nem lehet az emberi művelődést a keresztény világfelfogástól elváltan képzelni, minthogy ennek központja a felebaráti szeretet.*”⁶⁴

Concha Győző elsősorban *homo universalis* volt, az élete folyását az egyetemi oktatás és a tudomány művelése kísérte már hallgató korától egészen az útja végéig. A

⁵⁹ KOI 2016, 16. p.

⁶⁰ ECKHART 1936, 598. p.

⁶¹ CONCHA 1928, 421–477. pp. 511–536. p. 553–618. pp. 619–645. pp. CONCHA 1935, 476–482. pp.

⁶² CONCHA 1912b, 3–8. pp.

⁶³ Uo.10. p.

⁶⁴ Uo. 32–33. pp.

munkásságának tematikai sokszínűséget törekedtünk érzékeltetni e rövid összefoglalóban, aminek az elemzése lényegesen meghaladná a terjedelmi kereteket. Álljon itt zárásként egy, a bolognai egyetem alapításának nyolcszázadik évfordulója apropóján az olasz költőtől, Giosuè Carduccitól ihletett gondolata, ami mintegy összegzi a tudós közjogász *ars poeticáját* is: „*az egyetem már a középkorban egyenlősítve legkülönbözőbb rendű, nemzetű polgárait, a jogegyenlőség terjesztőjévé vált, s a népek testvériségét, melyet Róma a jog által egyengetett, a tudomány által valósította meg.*”⁶⁵

III. Fontosabb művei

A municipális rendszer jelen állása Európában. Budapesti Szemle. 1869. 161–254. pp.

Beköszöntő előadás a kolozsvári Tudományegyetemen. Kolozsvár, 1872.

A közigazgatási bíráskodás az alkotmányosság és az egyéni joghoz való viszonyában. Budapest, 1877.

A közigazgatási bíráskodás. Gruber Lajostól [Gruber Lajos: A közigazgatási bíráskodás eszméje, kellékei és alakzatai Európában, különös tekintettel Magyarországra; Budapest, 1877. XVI, 495 p.]. Magyar Igazságügy. 1878. IX. kötet, 347–352. pp.

Az angolos irány politikai irodalmunkban a múlt század végén. Erdélyi Múzeum. 1880/2. 33–44. pp.

Közigazgatási enquete. (Jog- és államtudományi értekezések gyűjteménye, 1.) Budapest, 1881.

Újkori alkotmányok. I. kötet. Budapest, 1884.

A kilenczvenes évek reformeszméi és előzményeik. Irodalomtörténeti vázlat. Budapest, 1885.

Újkori alkotmányok. II. kötet. Budapest, 1888. [CONCHA 1888a]

Concha Győző: ny. r. tanár jelentése a Bolognai Egyetem keletkezésének 1888. június 11., 12. és 13-án megtartott nyolcszázados emlékünnepeiről. Kolozsvár, 1888. [CONCHA 1888b]

Politikai jegyzetek Nagys. dr. Concha Győző egyetemi ny. r. tanár úr előadásai nyomán. Jegyezte SEMSEY KÁLMÁN joghallgató. I. rész: Alkotmánytan és társadalomtan. Budapest, 1893. [CONCHA 1893a]

Politikai jegyzetek Nagys. dr. Concha Győző egyetemi ny. r. tanár úr előadásai nyomán. Jegyezte SEMSEY KÁLMÁN joghallgató. II. rész: Közigazgatástan. Budapest, 1893. [CONCHA 1893b]

Politikai jegyzetek dr. Concha Győző kolozsvári m. k. tud. egyetemi ny. r. tanár úr előadásai után jegyezve. Kiadták a kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetemi joghallgatók segélyező egylete által 1891. október hó 27-én és november hó 25-én tartott rendkívüli közgyűlések megbízásából NYERGES ZSIGMOND e.i. elnök és HARMATH JENŐ e.i. könyvtárnok, mint a választmány által kiküldött bizottság tagjai. I. rész: *Alkotmánytan.* II. rész: *Közigazgatástan.* Közművelődés Irodalmi és Műnyomdai Rt., Kolozsvár, 1891. [CONCHA 1891a]

A közigazgatási javaslatról. Budapest, 1891. [CONCHA 1891b]

Az államhatalmak megoszlásának elvei. (Felolvasatott a Magyar Jogászegylet 1892. évi márczius hó 19-én tartott teljes-ülésében.) Budapest, 1892.

Politika. I. kötet: Alkotmánytan. Budapest, 1895.

⁶⁵ CONCHA 1888, 10. p.

Emlékbeszéd Gneist Rudolf külső tagról. = A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. IX. kötet, 7. szám. Budapest, 1898.

A jelszavakról (amerikanizmus, liberalizmus, gentry). (Felolvasatott a Szent Imre Körben.) Budapest, 1904. [CONCHA 1904a]

Brassai Sámuel emlékezete. (Felolvasatott a Magyar Tudományos Akadémia 1899. május 7-iki közülésén.) Budapest, 1904. [CONCHA 1904b]

Politika. II. kötet: Közigazgatástan. Budapest, 1905.

A választójog reformja. In: Jogállam. 1906/9. szám. [CONCHA 1906a]

Emlékbeszéd Pulszky Ágost lev. tag fölött. = A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XIII. kötet, 2. szám. Budapest, 1906. [CONCHA 1906b]

Politika. I. kötet: Alkotmánytan. Budapest, 1907. [CONCHA 1907a]

A választójog reformja. Grill Károly Könyvkiadóváll., Budapest, 1907. [CONCHA 1907b]

Báró Eötvös József állambölcselete és a külföldi kritika. Budapest, 1908.

A választói jog reformja. (Magyar Jogászegyleti Értekezések. Új folyam, 31. füzet) Budapest, 1912. [CONCHA 1912a]

A keresztény vallás a társadalom harcaiban. (Felolvasa a Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztálya Szociális Bizottságának 1908. december hó 17-én és 1909. január hó 14-én tartott ülésén.) Budapest, 1912. [CONCHA 1912b]

Közigazgatásunk reformja. Jogállam. 1914/3. 161–170. pp.

Eötvös és Montalembert barátsága. Adalék a magyar katolikusok autonómiájának kezdeteihez. Budapest, 1918.

Hatvan év tudományos mozgalmi között. Concha Győző igazgató és rendes tagnak összegyűjtött értekezései és bírálati, I. Budapest, 1928.

Hatvan év tudományos mozgalmi között. Concha Győző igazgató és tiszteleti tagnak összegyűjtött értekezései és bírálati, II. Budapest, 1935.

A konzervatív és a liberális elv. Válogatott tanulmányok, 1872–1927. Szerk.: FAZEKAS CSABA. Máriabesnyő–Gödöllő, 2005.

IV. Irodalomjegyzék

A Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudomány-egyetem almanachjai (1872/73–1918/19). Kolozsvár, 1873–1918.

ANTAL TAMÁS: *Szilágyi Dezső és műve.* (Jogtörténeti Tár 4.) Szeged, 2016.

ARCZT ILONA: *A „Politikai tudományok” oktatása a budapesti egyetem (ELTE) Jogi Karán és elődintézményeiben.* (Rejtjel politológia könyvek 22.) Budapest, 2004.

ECKHART FERENC: *A Jog- és Allamtudományi Kar története. 1673–1935.* (A Királyi Magyar Pázmány Péter–Tudományegyetem története II.) Budapest, 1936.

EGRESI KATALIN: *Concha Győző konzervatív állameszméje.* Jog, Állam, Politika. 2009/1. 77–107. pp.

EREKY ISTVÁN: *Emlékbeszéd Concha Győző ig. és t. t.-ről.* In: Concha Győző ig. és t. tag emlékezete. (A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XXII. kötet, 10. szám) Budapest, 1935. 1–74. pp.

- GAZDA ISTVÁN: *Százhuszonöt éve nyílt meg a kolozsvári tudományegyetem*. Emlékkönyv. Piliscsaba, 1997. (két kötetben)
- HEGEDŰS LORÁNT: *Concha Győző Politikája*. In: Concha Győző ig. és t. tag emlékezete. (A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XXII. kötet, 10. szám) (Budapest, 1935) 75–97. pp.
- KARÁCSONY ANDRÁS: *Eötvös és Concha (orientációváltás a magyar államelméleti gondolkodásban)*. In: BOÓC ÁDÁM –, SÁNDOR ISTVÁN (szerk.): Ünnepi tanulmányok Hamza Gábor 70. születésnapja tiszteletére. Budapest, 2019. 163–168. pp.
- KOI GYULA: *Francia és német hatások Concha Győző közigazgatás-tudományi munkásságában. (Vázlat)* Jogtörténeti Szemle. 2011/4. 40–46. pp.
- KOI GYULA: *Évszázadok megszgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája*. Budapest, 2013.
- KOI GYULA: *A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és a közigazgatástan művelésében a kamerálisztika időszakától a Magyar-iskola koráig*. Budapest, 2014.
- KOI GYULA: *Concha Győző élete és munkái*. (Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016. évi 35. szám) Budapest, 2016. (Elektronikus könyv, 20 p.)
- KOI GYULA: *Concha Győző elmélete a hatalommegosztásról*. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás. 2018/3. 168–187. pp.
- KOKOLY ZSOLT: *A jogi oktatás története Erdélyben*. In: VERESS EMŐD (szerk.): Erdély jogtörténete. Kolozsvár, 2018. 503–557. pp.
- LŐRINCZ LAJOS – NAGY ENDRE – SZAMEL LAJOS: *A közigazgatás kutatásának tudományos irányzatai*. Budapest, 1976.
- MONTALEMBERT, CHARLES: *Szabad egyház a szabad államban*. (Gr. Montalembert két beszéde) Ford.: MATKOVICH PÁL. Pest, 1864.
- RUSZOLY JÓZSEF: *Európai jog- és alkotmánytörténelem*. (Opera Iurisprudentiae 1) Szeged, 2011.
- STIPTA ISTVÁN: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, 1998.
- STIPTA ISTVÁN: *A pénzügyi közigazgatási bíróság tevékenysége (1884–1896)*. Budapest, 2019.
- SZÖGI LÁSZLÓ (szerk.): *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története. 1635–2002*. Budapest, 2003. 165–202. pp. (A fejezetet Sashegyi Oszkár írta.)
- VAJDA TAMÁS: *Egyetemi órai jegyzetek a kolozsvári Akadémiai Könyvtárban (1872–1919)*. In: DRASKÓCZY ISTVÁN – VARGA JÚLIA – ZSIDI VILMOS (szerk.): Universitas – historia. Tanulmányok a 70 éves Szögi László tiszteletére. Budapest, 2018. 459–473. pp.
- WCLASSICS GYULA: *Concha Győző*. Jogállam. 1916/3–4. 145–152. pp.